

**MINISTERSTWO SPRAW WEWĘTRZNYCH
DEPARTAMENT KONTROLI, SKARG I WNIOSKÓW**

**INFORMACJA
O STANIE REALIZACJI PRAW OSÓB OSADZONYCH
W STRZEŻONYCH OŚRODKACH DLA CUDZOZIEMCÓW
PROWADZONYCH PRZEZ STRAŻ GRANICZNĄ**

WARSZAWA, styczeń 2013 r.

WSTĘP

Przedkładany materiał powstał na podstawie:

- wyników kontroli zrealizowanej w 2012 r. w Strzeżonym Ośrodku dla Cudzoziemców Warmińsko-Mazurskiego Oddziału Straży Granicznej (Kętrzyn),
- ustaleń oraz ocen dokonanych w toku czynności kontrolnych prowadzonych w listopadzie 2012 r. w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców: w Bieszczadzkim Oddziale Straży Granicznej (Przemyśl), Nadbużańskim Oddziale Straży Granicznej (Biała Podlaska), Nadodrzańskim Oddziale Straży Granicznej (Krosno Odrzańskie), w Nadwiślańskim Oddziale Straży Granicznej (Lesznowola) oraz w Podlaskim Oddziale Straży Granicznej (Białystok),
- informacji uzyskanych podczas wizyt dyrektora Departamentu Kontroli, Skarg i Wniosków MSW oraz naczelnika Wydziału Kontroli DKSiW w ośrodkach: w Białymstoku, Kętrzynie i Lesznowoli.

Informacje ogólne o kontrolach:

Departament Kontroli, Skarg i Wniosków przeprowadził kontrole we wszystkich strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców, prowadzonych przez Straż Graniczną. Pierwsza z nich, zrealizowana została w okresie 27 marca – 27 kwietnia 2012 r. w Strzeżonym Ośrodku dla Cudzoziemców¹ zlokalizowanym na terenie Warmińsko-Mazurskiego Oddziału SG, jako kontrola planowa w temacie: *Realizacja przez Straż Graniczną zadań w zakresie funkcjonowania strzeżonych ośrodków dla cudzoziemców i aresztów w celu wydalenia*. Pozostałe pięć kontroli, zrealizowanych w okresie 5-22 listopada 2012 r., zostało przeprowadzonych jako kontrole poza planem kontroli (tzw. kontrole doraźne) w temacie *Zapewnienie wymaganego przepisami prawa standardu pobytu i traktowania cudzoziemców osadzonych w ośrodkach strzeżonych*². Ich przeprowadzenie związane było z pojawiającymi się w mediach informacjami o sytuacji w ośrodkach, odbiegającej od określonych prawem standardów. Zespołowi kontrolnemu towarzyszyli przedstawiciele dwóch organizacji pozarządowych, tj. Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka oraz Stowarzyszenia Interwencji Prawnej, które przygotowały swój własny raport na temat przestrzegania praw cudzoziemców

¹ Zwanym dalej SOC.

² W skład zespołu kontrolnego weszli, poza pracownikami DKSiW MSW, także przedstawiciele Departamentu Polityki Migracyjnej oraz Komendanta Głównego Straży Granicznej.

w strzeżonych ośrodkach. Przedstawiciele tych dwóch organizacji wizytowali również ośrodek w Kętrzynie.

Podkreślenia wymaga, że przedstawiciele Helsińskiej Fundacji Praw Człowieka oraz Stowarzyszenia Interwencji Prawnej nie byli członkami zespołu kontrolnego Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, a monitoring ośrodków prowadzili w innym trybie niż kontrola realizowana na podstawie przepisów ustawy *o kontroli w administracji rządowej*, które były podstawą działania zespołu kontrolnego MSW.

Celem kontroli była ocena prawidłowości wykonywania przez funkcjonariuszy Straży Granicznej zadań w zakresie zapewnienia przestrzegania praw cudzoziemców przebywających w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców w świetle przepisów prawa polskiego oraz zaleceń i rekomendacji organizacji międzynarodowych.

Natomiast kontrole były zróżnicowane pod względem okresu nimi objętego. W wypadku kontroli planowej (Kętrzyn) kontrolą został objęty okres 1 stycznia 2011 r. – 27 kwietnia 2012 r., zaś w wypadku pozostałych kontroli objęto nimi okres 1 stycznia – 30 września 2012 r.

Kontrolami objęto szeroki obszar tematyczny, przedstawiony poniżej:

1. Zapewnienie przez SG realizacji praw cudzoziemców, dotyczących:
 - 1.1. edukacji dzieci,
 - 1.2. prowadzenia korespondencji, korzystania ze środków łączności,
 - 1.3. przekazywania paczek,
 - 1.4. posiadania sprzętu audiowizualnego, komputerowego oraz innych przedmiotów,
 - 1.5. posiadania przedmiotów kultu religijnego, wykonywania praktyk religijnych i korzystania z usług religijnych oraz słuchania lub oglądania w pomieszczeniach mieszkalnych lub w miejscu przebywania nabożeństw transmitowanych,
 - 1.6. dokonywania zakupów z własnych środków finansowych,
 - 1.7. widzeń,
 - 1.8. zapewniania przez SG dostępu do użytkowania sprzętu rekreacyjno-sportowego, biblioteki, również obcojęzycznej,
 - 1.9. zajęć kulturalno-oświatowych lub sportowych,
 - 1.11. umożliwienia przez SG kontaktu z innymi cudzoziemcami, instytucjami państwowymi i pozarządowymi oraz międzynarodowymi, a także z pełnomocnikami prawnymi,
 - 1.16. umożliwienia cudzoziemcom realizacji prawa do opieki zdrowotnej,

- 1.17. przyjmowania i rozpatrywania wniosków, skarg i próśb cudzoziemców dotyczących funkcjonowania strzeżonego ośrodka, w tym organizowanie dyżurów kierownika ośrodka - podczas których udziela on cudzoziemcom informacji i wyjaśnia wątpliwości związane z ich pobytem w ośrodku,
- 1.18. przygotowania personelu SG do realizacji zadań w ośrodkach,
- 1.19. sposobu dokonywania kontroli osobistej,
2. Zapewnienie odpowiednich warunków socjalno-bytowych.

OCENA KONTROLOWANEJ DZIAŁALNOŚCI

Działania komendantów oddziałów Straży Granicznej i kierownictwa ośrodków, na podstawie dokonanych ustaleń, można ocenić jako **zapewniające odpowiedni standard realizacji podstawowych praw osób przebywających w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców, określony przepisami prawa polskiego oraz zaleceniami i rekomendacjami organizacji międzynarodowych.**

Niemniej, dokonane ustalenia wskazują na istnienie zarówno uchybień, jak i nieprawidłowości w kontrolowanej działalności, które należy wyeliminować. Ogólne omówienie poszczególnych zagadnień objętych kontrolami znajduje się w dalszej części *Informacji*, uszczegółowienie – w załączniku do niej.

Po analizie zebranego w trakcie kontroli materiału podejmowane przez Straż Graniczną działania – w obszarach przedstawionych poniżej - należy ocenić jako prawidłowe (nieprawidłowości i uchybienia, które zostały dostrzeżone w trakcie kontroli, nie wpływają znacząco na tę ocenę):

- 1) możliwość kontaktowania się cudzoziemców z polskimi organami państwowymi, z przedstawicielstwem dyplomatycznym lub urzędem konsularnym państwa obcego, w sprawach osobistych i urzędowych (pisemne, telefoniczne i osobiste na terenie *SOC*),
- 2) faktyczna możliwość odbywania przez cudzoziemców spotkań z naczelnikiem *SOC* w celu wyjaśnienia ewentualnych wątpliwości związanych z pobytem w areszcie lub dotyczących procedury uchodźczej i wydaleniowej,
- 3) sposób przyjmowania i rozpatrywania wniosków, skarg i prośb cudzoziemców dotyczących funkcjonowania *SOC*,
- 4) informowania cudzoziemców o przysługujących im prawach, obowiązkach i zasadach funkcjonowania w strzeżonym ośrodku w językach zrozumiałych dla cudzoziemców, w tym dostępności tekstów *Regulaminów/Porządków wewnętrznych*,
- 5) sposób zapewnienia opieki medycznej, hospitalizacji,
- 6) korzystanie z opieki psychologa,
- 7) posiadanie przedmiotów kultu religijnego, wykonywania praktyk religijnych w pokojach mieszkalnych (ze względu na odbiór wyłącznie podstawowych kanałów naziemnych

w SOC w Białymstoku i Białej Podlaskiej występują znaczne ograniczenia w zakresie możliwości oglądania i słuchania transmisji nabożeństw),

- 8) realizacja prawa do widzeń oraz odpowiednich warunków podczas widzeń,
- 9) odbywanie codziennego spaceru na wolnym powietrzu, dokonywanie zakupów ze środków finansowych cudzoziemców, otrzymywanie paczek (w tym również dokumentowanie tych czynności),
- 10) realizacja przepisów w zakresie przeprowadzania kontroli stanu sanitarnego,
- 11) spełnianie norm i kryteriów w zakresie warunków socjalno-bytowych.

Stwierdzone nieprawidłowości – co do zasady - nie ograniczały realizacji praw cudzoziemców i dotyczyły kwestii formalnych lub rzetelności sporządzonej dokumentacji.

W ośrodkach występuje zróżnicowanie sposobów informowania cudzoziemców o przysługujących im prawach, o obowiązkach i zasadach funkcjonowania w strzeżonym ośrodku, co jak się wydaje nie znajduje uzasadnienia, a *de facto* prowadzi do nierównego traktowania cudzoziemców w zależności od tego, w którym ośrodku zostają osadzeni. Niemniej jednak wszyscy nowo przyjmowani cudzoziemcy są zapoznawani z kluczowymi dla nich informacjami w językach dla nich zrozumiałych. Natomiast, w trakcie pobytu w ośrodku, w większości wypadków cudzoziemcy mają zapewniony dostęp do regulaminów/porządków wewnętrznych w sposób niezgodny z obowiązującymi przepisami, tj. tekst regulaminu/porządku wewnętrznego nie jest umieszczany w każdym pokoju i celi mieszkalnej. Teksty te najczęściej są dostępne w dyżurkach, bibliotekach lub świetlicach. Wątpliwości budzi dokładność tłumaczenia ww. dokumentów na języki zrozumiałe dla cudzoziemców.³

Tylko niewielka liczba funkcjonariuszy legitymuje się certyfikatami/zaświadczeniami potwierdzającymi znajomość języków obcych, którymi najczęściej posługują się cudzoziemcy. Jednocześnie zdarzają się sytuacje, w których funkcjonariusze Straży Granicznej zwracają się do cudzoziemców osadzonych w ośrodku o pomoc w tłumaczeniu w trakcie spotkań (także wizyt lekarskich) i przekazywania informacji innym cudzoziemcom. W ocenie MSW wskazuje to na niewystarczający poziom kompetencji językowych funkcjonariuszy.

³ Kontrola w Strzeżonym Ośrodku dla Cudzoziemców w Kętrzynie wykazała rozbieżności pomiędzy tekstem w języku polskim a tekstami w języku angielskim i francuskim, m.in. w zakresie korzystania z usług medycznych. Rozbieżności w tłumaczeniach występują również w SOC w Przemysłu, Białej Podlaskiej i Krośnie Odrzańskim. W Lesznowoli *Porządek wewnętrzny* dostępny jest wyłącznie w języku polskim.

Warunki, jakim powinny odpowiadać strzeżone ośrodki dla cudzoziemców, a także zasady pobytu cudzoziemców w takim ośrodku zostały określone w rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 26 sierpnia 2004 r. w *sprawie warunków, jakim powinny odpowiadać strzeżone ośrodki i areszty w celu wydalenia oraz regulaminu organizacyjno-porządkowego pobytu cudzoziemców w strzeżonym ośrodku i areszcie w celu wydalenia*⁴. Dopełnieniem regulaminu, który stanowi załącznik do rozporządzenia, są przepisy, określane jako *Porządek wewnętrzny*, wydane – w różnej formie – przez naczelnika ośrodka zgodnie z § 12 regulaminu⁵.

W odniesieniu do *Porządku wewnętrznego*, przywołany powyżej regulamin określa jego minimalny zakres, pozostawiając do uznania naczelnika ośrodka szczegółowy zakres regulacji, wskazując jednak, że naczelnik ma uwzględnić przy jej opracowywaniu konieczność utrzymania bezpieczeństwa, dyscypliny i porządku oraz zapewnienia właściwych warunków bytowych, sanitarnych i zdrowotnych. Wprowadzenie uznaniowości kształtowania zasad funkcjonowania cudzoziemców w ośrodkach, jakkolwiek słuszne z punktu widzenia zróżnicowanych warunków panujących w poszczególnych ośrodkach, doprowadziło jednak do powstania takiego zróżnicowania przepisów w zakresie uprawnień i obowiązków cudzoziemców, które może zostać odczytane jako nierówne traktowanie osób znajdujących się *de facto* w jednakowej sytuacji prawnej. Szereg przepisów nie jest przestrzegany przez samych funkcjonariuszy. Niektóre nie przystają do rzeczywistości, np. § 8 *Regulaminu organizacyjno-porządkowego pobytu cudzoziemców w strzeżonym ośrodku i areszcie w celu wydalenia*, zgodnie z którym cudzoziemiec otrzymuje do użytku m.in. sprzęt stołowy na czas posiłku, co potwierdza podpisem. W żadnym z poddanych kontroli ośrodków przepis ten nie jest przestrzegany, co wydaje się uzasadnione z punktu widzenia sprawnej organizacji wydawania posiłków. Część *Porządków wewnętrznych* przewiduje, że cudzoziemcy otrzymują talony, uprawniające ich do otrzymania posiłków, co również nie jest przestrzegane.

W niektórych *Porządkach wewnętrznych* znajdują się postanowienia, które zbyt rygorystycznie przestrzegane naruszają godność osobistą człowieka. I tak, *Porządek wewnętrzny* strzeżonego ośrodka w Krośnie Odrzańskim przewiduje z nadmierną szczegółowością rodzaj i ilość sztuk bielizny, które może mieć osoba osadzona. Podobne

⁴ Dz.U. Nr 190, poz. 1953

⁵ Jedyńie w *SOC* w Białymstoku *Porządek wewnętrzny*, jako załącznik do *Regulaminu organizacyjno-porządkowego pobytu cudzoziemców w Strzeżonym Ośrodku w Areszcie w Celu Wydalenia w Białymstoku*, został wprowadzony zarządzeniem komendanta oddziału.

wyliczenia znajdują się w *Porządku wewnętrznym* w Białej Podlaskiej. Przepisy te nie znajdują żadnego oparcia w przepisach prawa powszechnie obowiązującego, a przy ograniczonych ilościach przysługujących cudzoziemcom środków czystości, w sposób znaczący utrudniają zachowanie higieny osobistej. Nie sprzyjają jej również ograniczenia dotyczące dostępu do ciepłej wody, czy częstotliwości kąpieli.

Wątpliwości budzą również przyjęte w niektórych *Porządkach wewnętrznym* rozwiązania dotyczące ograniczeń w zakresie widzeń, czy wielkości i zawartości paczek otrzymywanych przez cudzoziemców. Będzie o tym mowa w załączniku do *Informacji* (Prawo do kontaktów).

Kontrole wykazały, że we wszystkich ośrodkach, w których znajdują się małoletni występuje systemowy problem z realizacją przez dzieci obowiązku szkolnego. Wynika on z kilku przyczyn:

- 1) trudności we współpracy z jednostkami samorządu terytorialnego, do których zadań własnych należy zapewnienie warunków realizacji obowiązku szkolnego przez osoby zamieszkujące na obszarze gminy,
- 2) znacznego zróżnicowania zarówno wiekowego, jak i poziomu nauczania poszczególnych dzieci przebywających w ośrodkach, braku znajomości języka polskiego;
- 3) niewielkiej liczby dzieci przebywających w ośrodkach;
- 4) krótkotrwałości przebywania dzieci w ośrodkach (w okresie poddanym kontroli - z wyjątkiem dwóch przypadków – nieprzekraczającym 6 miesięcy).

W części ośrodków udało się nawiązać współpracę z samorządem lokalnym (Lesznówola, Biała Podlaska, Kętrzyn) i nauczyciele z miejscowych szkół przychodzą kilka razy w tygodniu do ośrodka, żeby prowadzić zajęcia lekcyjne. W innych ośrodkach nadal trwają rozmowy z jednostkami samorządu terytorialnego (Przemyśl, Białystok). We wszystkich ośrodkach funkcjonariusze sekcji dydaktyczno-wychowawczej prowadzą zajęcia dla dzieci (plastyka, gry i zabawy itp.).

W większości *SOC* pokoje mieszkalne spełniają kryteria powierzchniowe, a także wentylacji grawitacyjnej, oświetlenia, stosownej liczby okien oraz wyposażenia. Również w zakresie wyposażenia w sanitariaty spełnione były normy określone przepisami. Niewielkie odstępstwa od norm, wynikających z przepisów, w zasadzie nie wpływały na warunki pobytu osadzonych w ośrodkach, a nawet poprawiały komfort cudzoziemców.

W najgorszym stanie technicznym jest *SOC* w Lesznowoli, który m.in. nie spełnia wymogów w zakresie posiadania utwardzonego boiska do gier zespołowych, a także wyodrębnionego placu zabaw dla dzieci, wyposażonego w urządzenia do zabaw. Asfaltowa nawierzchnia placu w wielu miejscach jest zniszczona, co w znacznym stopniu utrudnia wykorzystywanie go do gier zespołowych.

Jednym z istotnych problemów, który występuje w części ośrodków i przekłada się na stosunki panujące w ośrodku zarówno pomiędzy osadzonymi a funkcjonariuszami Straży Granicznej, jak i pomiędzy cudzoziemcami – jest kwestia sprzątnięcia części wspólnych. W niektórych ośrodkach (Białystok) władze ośrodka wymagają od osadzonych sprzątnięcia korytarzy i toalet, co spotyka się z oporem ze strony osadzonych (głównie Gruzinów). W innych, części te są sprzątnięte regularnie (dwa razy w tygodniu) przez profesjonalne sprzątaczkę, co wydaje się znacznie lepszym rozwiązaniem, zapewniającym jednocześnie zmniejszenie stopnia postępującej dekapitalizacji pomieszczeń łazienek.

WNIOSKI

1. Biorąc pod uwagę zobowiązania Polski wynikające z konieczności ochrony zewnętrznej granicy UE, wysoki stopień instrumentalnego wykorzystywania procedury uchodźczej oraz traktowanie Polski przez imigrantów jako kraju tranzytowego niemożliwa jest całkowita rezygnacja z umieszczania rodzin z dziećmi w ośrodkach strzeżonych. Ze względów humanitarnych i ochrony życia rodzinnego niewskazane jest rozdzielanie rodzin poprzez umieszczanie rodziców w detencji, a dzieci w placówkach opiekuńczo – wychowawczych. Wskazane jest natomiast podjęcie dwutorowych działań, mających na celu minimalizację negatywnych skutków detencji małoletnich:

- a) nadanie wysokiego priorytetu postępowaniom prowadzonym wobec osób przebywających w ośrodkach strzeżonych i **najwyższego priorytetu** postępowaniom, których stroną są małoletni cudzoziemcy, w celu skrócenia pobytu w ośrodku strzeżonym w odniesieniu do rodzin z dziećmi i małoletnich bez opieki;
- b) **umieszczenie wszystkich rodzin z dziećmi oraz małoletnich bez opieki w jednym lub dwóch ośrodkach**, połączone ze skoncentrowaniem wysiłków w celu zapewnienia w tym miejscu jak najlepszych warunków - zarówno bytowo – lokalowych, jak też dotyczących wykwalifikowanej pod kątem nauczania cudzoziemców i znającej odpowiednie języki kadry dydaktycznej. Wizyty w ośrodkach wskazują, że atmosfera panująca na blokach rodzinnych pozwoliłaby na rezygnację z wielu uciążliwych i budzących „więzienne” skojarzenia (a zarazem sprzeciw wielu organizacji pozarządowych) wymogów. W kontekście zapowiedzianego przez Ministra Spraw Wewnętrznych Pana Jacka Cichockiego dalszego ograniczania liczby małoletnich umieszczanych w ośrodkach strzeżonych, postulat kierowania ich do jednego, ewentualnie dwóch ośrodków wydaje się szczególnie zasadny, biorąc pod uwagę negatywne skutki wynikające z braku kontaktu z rówieśnikami;
- c) poddanie weryfikacji stosowanych obecnie w strzeżonych ośrodkach środków bezpieczeństwa pod kątem ich niezbędności zwłaszcza w ośrodku wyznaczonym do przebywania małoletnich.

2. Dokonanie przeglądu obowiązujących regulacji wewnętrznych, ujednoczenie ich, rezygnacja z norm, które nie są stosowane w praktyce.
3. Uporządkowanie przepisów i praktyki działania w obszarze związanym z ograniczaniem praw cudzoziemców w związku z naruszaniem przez nich przepisów porządkowych lub zasad współżycia społecznego.

W dalszym ciągu uporządkowania wymaga kwestia umieszczania cudzoziemców w pomieszczeniu dla cudzoziemców zakłócających bezpieczeństwo i porządek i wiążących się z tym ograniczeń ich praw – w obecnej sytuacji pobyt w takim pomieszczeniu (gdzie cudzoziemiec trafia decyzją kierownika ośrodka) skutkuje większym rygorem i ograniczeniem uprawnień niż przeniesienie do aresztu w celu wydalenia (co następuje w drodze postanowienia sądu).

4. Przygotowanie pełnej wersji przepisów wewnętrznych przetłumaczonych na języki zrozumiałe dla cudzoziemców, a także przeprowadzenie analizy treści zawartych w *Porządkach wewnętrznych* i dostosowanie jej w niektórych przypadkach do praktyki, która niejednokrotnie jest bardziej liberalna niż obowiązujące przepisy.
5. Wprowadzenie rozwiązań organizacyjnych, które m.in. poprzez wzmocnienie nadzoru doprowadzą do rzetelnego dokumentowania wszelkiego rodzaju działań funkcjonariuszy SG, dotyczących przeprowadzania kontroli osobistych oraz stosowania środków przymusu bezpośredniego.
6. Złagodzenie podejścia funkcjonariuszy SG do kwestii czasu trwania widzeń z pełnomocnikami prawnymi cudzoziemców (w tym również prawników z organizacji międzynarodowych).
7. Umożliwienie korzystania z posług religijnych oraz pełniejszej realizacji prawa do słuchania lub oglądania w pomieszczeniach mieszkalnych lub w miejscu przebywania transmisji nabożeństw.
8. Łagodzenie reżimu panującego w *SOC*, w szczególności poprzez stworzenie odpowiedniego systemu dokumentowania czynności związanych z przeprowadzeniem kontroli osobistych oraz analizę konieczności i sposobu ich przeprowadzania.
9. Przestrzeganie terminów realizacji kontroli sanitarnych oraz umieszczania w dokumentacji potwierdzającej ich przeprowadzenie wszystkich elementów badania, wynikających z przepisów prawa.

10. Podnoszenie kompetencji językowych funkcjonariuszy i zwiększenie liczby szkoleń związanych z kwestiami wielokulturowości czy udzielaniem pomocy ofiarom handlu ludźmi.
11. Rozważenie, w kontekście kosztów utrzymania przy dotychczasowej liczbie osadzonych, remontu kapitalnego bądź likwidacji Strzeżonego Ośrodka dla Cudzoziemców w Lesznowoli.

DANE STATYSTYCZNE

Ośrodek strzeżony dla cudzoziemców	Ogółem		Rodziny		Dzieci		Maloletni bez opieki	
	1.01.2012	30.09.2012	1.01.2012	30.09.2012	1.01.2012	30.09.2012	1.01.2012	30.09.2012
Biała Podlaska	77	61	1	2	2	4	0	1
Białystok	78	55	1	2	2	5	0	0
Krosno Odrzańskie	34	40	0	0	0	0	0	0
Kętrzyn ⁶	80	31	17	2	40	5	8	0
Lesznówola	13	17	3	3	3	4	0	0
Przemyśl	22	66	1	0	1	0	0	0
Razem	304	270	23	9	48	18	8	1

Analizując dane z początku roku i stan na 30 września 2012 r. można zauważyć znaczące zmniejszenie się liczby osadzonych w ośrodkach detencyjnych rodzin, a co za tym idzie – zmniejszenie liczby dzieci przebywających w tych ośrodkach. Ma to istotne znaczenie dla podejmowania dalszych działań w sferze zapewnienia realizacji prawa do edukacji, w tym realizacji obowiązku szkolnego. Warto w tym miejscu zauważyć dodatkowo, że długość pobytu dzieci w ośrodkach detencyjnych nie przekraczała (z dwoma wyjątkami), w okresie objętym kontrolą – 6 miesięcy.

⁶ Dane uzyskane telefonicznie w dniu 7 grudnia 2012 r. od naczelnika SOC w Kętrzynie.

ZAŁĄCZNIK

REALIZACJA PRAWA DO UZYSKANIA PRZEZ CUDZOZIEMCA INFORMACJI W JĘZYKU DLA NIEGO ZROZUMIAŁYM

We wszystkich ośrodkach, w trakcie czynności związanych z przyjęciem cudzoziemca do strzeżonego ośrodka, funkcjonariusze SG zapoznają cudzoziemca – w języku dla niego zrozumiałym – z obowiązującymi regulacjami w zakresie pobytu w ośrodku. Formy tego zapoznania i jego dokumentowanie są nieznacznie zróżnicowane: w części ośrodków cudzoziemiec otrzymuje pisemną informację, przygotowaną w oparciu o regulacje zawarte w ustawie o cudzoziemcach, *Regulaminie organizacyjno-porządkowym pobytu cudzoziemców w strzeżonym ośrodku i areszcie w celu wydalenia*, a także (przyjmowanym w różnej formie) *Porządku wewnętrznym* (Biała Podlaska, Białystok, Lesznowola), w innych ośrodkach – cudzoziemcy otrzymują do zapoznania się w trakcie przyjmowania do ośrodka przetłumaczony na język zrozumiały dla cudzoziemca – tekst *porządku wewnętrznego* (Krosno Odrzańskie) lub informacji, o której była mowa powyżej, dokumentując fakt zapoznania się poprzez złożenie oświadczenia, włączanego następnie do akt cudzoziemca (Przemyśl).

W części ośrodków (Biała Podlaska, Krosno Odrzańskie, Kętrzyn, od października 2012 r. – Przemyśl) informacje dotyczące sytuacji prawnej cudzoziemca oraz zasad pobytu w strzeżonym ośrodku są przekazywane na spotkaniach z nowo przyjętymi cudzoziemcami. Dodatkowo, jak wynika z informacji przekazanych przez naczelnika Strzeżonego Ośrodka dla Cudzoziemców w Kętrzynie podczas wizytacji tego ośrodka w dniach 26-27 listopada br., zainteresowani swoją sytuacją prawną cudzoziemcy otrzymują aktualne informacje od funkcjonariuszy sekcji ewidencyjnej na cotygodniowych spotkaniach.

Wydaje się, że zróżnicowanie sposobów informowania cudzoziemców o przysługujących im prawach, o obowiązkach i zasadach funkcjonowania w strzeżonym ośrodku nie znajduje uzasadnienia, a *de facto* prowadzi do nierównego traktowania cudzoziemców w zależności od tego, w którym ośrodku zostają osadzeni. Dobrą praktyką jest przekazywanie cudzoziemcom, sporządzonej na piśmie i w języku zrozumiałym dla cudzoziemca, informacji zawierającej podstawową wiedzę zarówno o regulacjach prawnych, jak i zasadach przebywania w ośrodku, nie tylko do zapoznania się, ale również w sposób umożliwiający cudzoziemcowi wielokrotne sięganie do takiego materiału. Cenne są również

spotkania, na których cudzoziemiec może uzyskać rzetelną i zaktualizowaną informację o swoim statusie prawnym.

W toku kontroli badano również dostępność i zawartość funkcjonujących w ośrodkach regulaminów i porządków wewnętrznych.

Przepisy rozporządzenia Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji w *sprawie warunków, jakim powinny odpowiadać strzeżone ośrodki...* (§ 12 ust. 3) wskazują, że tekst porządku wewnętrznego powinien być umieszczony w widocznym miejscu w każdym pokoju i celi mieszkalnej dla cudzoziemca w języku polskim oraz, w miarę możliwości, w języku zrozumiałym dla przebywających tam cudzoziemców. Przepis ten – w przypadku większości ośrodków – pozostaje przepisem martwym. *Porządek wewnętrzny*, z wyjątkiem rozpisanego harmonogramu dnia, jest najczęściej dostępny w dyżurkach, bibliotece lub świetlicy. W niektórych przypadkach pełny tekst regulaminu, zawierający również porządek wewnętrzny, jest wywieszony na tablicy ogłoszeń, zlokalizowanej w ogólnodostępnym ciągu komunikacyjnym (Lesznowola⁷). Biorąc pod uwagę, że postanowienia *Porządku wewnętrznego* regulują bardzo często kwestie niezwykle istotne z punktu widzenia osadzonego cudzoziemca, takie jak: zasady widzeń, przyjmowanie i wysyłanie korespondencji, zasady zakupów dokonywanych ze środków cudzoziemca itp. jego dostępność nie powinna być w żaden sposób reglamentowana. Uwzględniając wyjaśnienia przekazywane w toku kontroli, że cudzoziemcy często wykorzystują kartki, na których wydrukowany jest *Porządek wewnętrzny* do innych celów niż zapoznanie się z jego treścią, należy jednak znaleźć takie rozwiązania, które zapewnią większy dostęp do informacji o tym, gdzie można zapoznać się z dokumentem. Przyjęcie takich rozwiązań wymaga również dokonania odpowiedniej zmiany brzmienia § 12 *Regulaminu*.

Regulamin/Porządek wewnętrzny co do zasady jest przetłumaczony na kilka języków, którymi najczęściej posługują się cudzoziemcy. Wyjątek stanowi ośrodek w Lesznowoli, w którym *Regulamin/Porządek wewnętrzny* jest dostępny wyłącznie w języku polskim. Natomiast, jak wynika z przedstawianych w toku kontroli informacji, funkcjonariusze na bieżąco wyjaśniają cudzoziemcom, jeżeli zachodzi taka potrzeba, wszelkie wątpliwości związane ze stosowaniem przepisów *Regulaminu/Porządku wewnętrznego*.

⁷ Tekst jest dostępny jedynie w języku polskim; forma w jakiej został wywieszony, w związku z dużą objętością, niemal uniemożliwia przeczytanie go (drobny druk, na wysokości oczu osoby o wzroście powyżej 1,50 m).

W tym miejscu należy zwrócić uwagę, że niestosowanie się przez cudzoziemca do zasad określonych w *Regulaminie/Porządku wewnętrznym* może zostać obarczone sankcją, np. jakąś dolegliwością, w przypadkach szczególnych – umieszczeniem w pomieszczeniu dla cudzoziemców zakłócających bezpieczeństwo i porządek.

PRAWO DO KONTAKTÓW

We wszystkich ośrodkach cudzoziemcy mają zapewniony dostęp do informacji, także teleadresowych, o instytucjach państwowych, międzynarodowych i organizacjach pozarządowych (najczęściej informacje te są wywieszane na tablicy znajdującej się w miejscu powszechnie dostępnym). Cudzoziemcy mogą kontaktować się tymi instytucjami zarówno telefonicznie (korzystając z ogólnodostępnego telefonu na kartę, telefonów komórkowych), jak i faksu, a także drogą pocztową lub mailową. Mogą także spotykać się z przedstawicielami wspomnianych instytucji podczas ich wizyt w ośrodku. Dodatkowo, w ośrodkach są dostępne ulotki organizacji pozarządowych i międzynarodowych.

Prawo do otrzymywania korespondencji i paczek

W przypadku niektórych ośrodków w *Porządku wewnętrznym* zostały wprowadzone ograniczenia, co do wielkości (ciężaru) paczek, które mogą otrzymywać cudzoziemcy (Krosno Odrzańskie, Biała Podlaska), do 5 kg. Ograniczenia te nie znajdują uzasadnienia, a już na pewno podstawy prawnej. Należy także zauważyć, że stosowana w strzeżonych ośrodkach praktyka jest bardziej liberalna, przez co przepisy te *de facto* nie są przestrzegane.

Porządki wewnętrzne przewidują również ograniczenia, co do zawartości paczek – szczególnie w odniesieniu do żywności. W niektórych wskazano, że w paczkach nie może być przesyłana żywność, która łatwo się psuje lub nie można określić jej składu (takie ograniczenie jest zrozumiałe ze względu na bezpieczeństwo sanitarne w ośrodku), w innych – zakaz przyjął formę zakazu całkowitego. Zaznaczyć przy tym należy, że również w tym zakresie praktyka jest znacznie bardziej liberalna i cudzoziemcy, niezależnie od formalnych zakazów, otrzymują w paczkach także żywność.

Prawo do widzeń

Co do zasady prawo do widzeń jest respektowane. Wątpliwości budzą jednak zasady wprowadzone w Krośnie Odrzańskim oraz w Białej Podlaskiej. W przypadku strzeżonego ośrodka w Krośnie Odrzańskim § 7 *Porządku wewnętrznego* przewiduje **pozbawienie** cudzoziemca umieszczonego w pomieszczeniu dla cudzoziemców zakłócających bezpieczeństwo i porządek m.in. możliwości otrzymywania paczek, skorzystania z możliwości dokonania zakupów, prowadzenia korespondencji, z wyjątkiem urzędowej oraz odwiedzin (nie ma tu wskazania, że chodzi wyłącznie o odwiedziny osób spokrewnionych).

Regulacja ta – jak się wydaje – nie jest zgodna z intencją ustawodawcy, tj. art. 117 ust. 1 pkt 7-14 ustawy *o cudzoziemcach*, oraz jest sprzeczna – w części, w której odmawia się cudzoziemcowi prawa do kontaktu z polskimi organami państwowymi, a także z przedstawicielstwem dyplomatycznym lub urzędem konsularnym państwa obcego, w sprawach osobistych i urzędowych, oraz z organizacjami pozarządowymi lub międzynarodowymi zajmującymi się udzielaniem pomocy, zwłaszcza prawnej, cudzoziemcom – z art. 117 ust. 1 pkt 1-2 ww. ustawy.

Natomiast w odniesieniu do ośrodka w Białej Podlaskiej wątpliwości może budzić brzmienie § 13 ust. 11 *Porządku wewnętrznego*, zgodnie z którym osoby odwiedzające mają obowiązek wyłączenia podczas odwiedzin środków łączności. Może to być postrzegane jako znacznie surowsze traktowanie osób odwiedzających niż osób przebywających na terenie ośrodka, które bez większych ograniczeń mogą korzystać z telefonu.

W ośrodku w Lesznowoli nie ma pomieszczeń przeznaczonych specjalnie do widzeń – realizowane są one w pomieszczeniu do nauczania oraz w pokoju przyjęć. Pomieszczenia, w których odbywają się widzenia nie są wyposażone w monitoring. Wskazane jest usunięcie tej nieprawidłowości w czasie ewentualnego remontu ośrodka. Również w ośrodku w Krośnie Odrzańskim pokój widzeń nie jest monitorowany. Zarówno w Lesznowoli, jak i w Krośnie Odrzańskim widzenia odbywają się pod nadzorem funkcjonariusza, w sposób niezakłócający prywatności tych spotkań.

PRAWO DO EDUKACJI

Realizacja obowiązku szkolnego

W trakcie kontroli dały się zauważyć problemy w zakresie realizacji obowiązku szkolnego. Dodatkowo należy zwrócić uwagę na to, że w okresie objętym kontrolą, z wyjątkiem dwóch wypadków, dzieci przebywały w ośrodkach nie dłużej niż sześć miesięcy. Również liczba dzieci nie jest duża.

Zgodnie z dokonaną przez Ministerstwo Edukacji Narodowej interpretacją przepisów ustawy z dnia 7 września 1991 r. *o systemie oświaty* zapewnienie małoletnim cudzoziemcom zajęć dydaktyczno-wychowawczych i rekreacyjno-sportowych na terenie strzeżonego ośrodka może zostać uznane za wypełnienie zagwarantowanego konstytucyjnie i ustawowo prawa do edukacji jedynie pod warunkiem realizacji podstawy programowej wychowania przedszkolnego oraz kształcenia ogólnego w poszczególnych typach szkół oraz ramowych programów nauczania. Przykładowo, zgodnie z przepisami rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej z dnia 7 lutego 2012 r. *w sprawie ramowych planów nauczania w szkołach publicznych* w klasie szóstej szkoły podstawowej minimalny tygodniowy wymiar czasu zajęć wynosi 28 godzin, a w trzeciej klasie gimnazjum 31 godzin (pogrupowanych w osiemnaście przedmiotów). Jednocześnie należy podkreślić, że zgodnie z ww. rozporządzeniem plany nauczania ustalane są w okresie trzyletnim, co trudno pogodzić ze zróżnicowanym i trudnym do przewidzenia, ale nigdy nieprzekraczającym roku okresem pobytu w ośrodku. Ponadto, zgodnie z przepisami art. 94a ust. 1 i 1a ustawy *o systemie oświaty* osoby niebędące obywatelami polskimi, podlegające obowiązkowi szkolnemu lub obowiązkowi nauki, korzystają z nauki i opieki w publicznych szkołach. W związku z powyższym w rozmowach prowadzonych pomiędzy przedstawicielami SOC w Przemyślu a władzami lokalnymi kilkakrotnie pojawiła się kwestia braku podstaw prawnych do prowadzenia zajęć szkolnych na terenie ośrodka.

Dochodzą do tego trudności techniczne oraz wynikające z braku odpowiedniego przygotowania kadry dydaktycznej, utrudniające organizację w strzeżonych ośrodkach zajęć o określonym powyżej wymiarze czasowym i zróżnicowaniu programowym.

Powyższe czynniki powodują brak możliwości pełnej realizacji obowiązku szkolnego i obowiązku nauki przez małoletnich cudzoziemców przebywających w strzeżonych ośrodkach dla cudzoziemców w obecnych uwarunkowaniach prawnych. Główną przyczyną braku pełnej realizacji obowiązku szkolnego nie są zaniechania władz ośrodka, w tym -

w Przemyślu - lecz brak systemowego uregulowania kwestii zapewnienia realizacji ww. obowiązku w warunkach detencji. Z przedstawionych wyjaśnień oraz dokumentacji wynika m.in., że pracownicy ośrodka w Przemyślu podejmowali szereg działań na rzecz nawiązania współpracy z prezydentem miasta Przemyśl oraz przedstawicielami lokalnych placówek edukacyjnych. Wobec postawy przedstawicieli lokalnych władz edukacyjnych, konsekwentnie wskazującej na fakt, że zgodnie z normami ustawowymi obowiązek szkolny realizowany jest w placówkach edukacyjnych, próbowano również nakłonić nauczycieli do pracy w ośrodku na zasadach wolontariatu.

Władze *SOC* w Białymstoku oraz Komendant Podlaskiego Oddziału SG również podejmowali szereg działań na rzecz nawiązania współpracy z władzami samorządowymi w celu realizacji ww. obowiązku, które jednak nie zakończyły się powodzeniem, z uwagi na konsekwentnie podtrzymywane stanowisko władz lokalnych, zgodnie z którym nie ma podstaw prawnych do nauczania ww. dzieci poza terenem szkół publicznych. W tym kontekście należy podkreślić, że zgodnie ze stanowiskiem Ministerstwa Edukacji Narodowej, które w toku prowadzonych uzgodnień zostało przekazane Podlaskiemu Kuratorowi Oświaty organem odpowiedzialnym za zapewnienie realizacji obowiązku szkolnego dla dzieci w strzeżonych ośrodkach jest jednostka samorządu terytorialnego, czyli organ prowadzący szkoły, na terenie którego określony ośrodek funkcjonuje. Sekcja dydaktyczno-wychowawcza *SOC* prowadziła w kontrolowanym okresie dobrowolne zajęcia dla dzieci obejmujące m.in. naukę języka polskiego, zajęcia plastyczne oraz gry i zabawy edukacyjne i ruchowe, jednak zajęcia odbywały się w sposób niesformalizowany, napotykając trudności w postaci braku zainteresowania lub wręcz braku zgody rodziców na uczestniczenie przez dzieci w tego typu zajęciach.

Podobne rozwiązania funkcjonują w Strzeżonym Ośrodku dla Cudzoziemców w Kętrzynie.

Problemy związane ze współpracą z władzami lokalnymi zauważono także w *SOC* w Lesznowoli i w Białej Podlaskiej, chociaż w tych ośrodkach nawiązano współpracę z miejscowymi szkołami i zajęcia były prowadzone przez nauczycieli w nich zatrudnionych. Mimo, że zakres współpracy z placówką edukacyjną jest stosunkowo szeroki, zakres i sposób prowadzonych zajęć nie zapewnia realizacji ustalonych prawem podstaw programowych ani ramowych programów nauczania. Trudnościami ograniczającymi efektywność prowadzonych zajęć (mimo zaangażowania i starań ze strony prowadzących je osób oraz pełnej współpracy

ze strony pracowników ośrodka) jest brak możliwości porozumiewania się pomiędzy nauczycielami a uczniami w zrozumiałym dla obu stron języku, jak również różnice w wieku i stopniu opanowania różnych umiejętności pomiędzy poszczególnymi uczniami (podział na grupy jest z kolei niemożliwy ze względu na niewielką liczbę przebywających w ośrodku małoletnich). Z informacji uzyskanych od pedagogów wynika, że nie są oni szkoleni pod kątem przygotowania ich do specyfiki pracy z cudzoziemcami.

Edukacja dorosłych

W każdym ośrodku, dla chętnych, prowadzona jest nauka języka polskiego. Jest również zapewniony dostęp do wydawnictw książkowych w różnych językach. Zasobność bibliotek, funkcjonujących na terenie ośrodków jest różna i waha się od 400 do 1.500 woluminów. Dostępne są również różnego rodzaju gry planszowe, puzzle itp.

PRAWO DO OCHRONY ZDROWIA

Zasadą jest, że personel ośrodka nie uczestniczy w wizytach lekarskich ani psychologicznych, wyjątki wiążą się z prośbą lekarza przyjmującego. Takie sytuacje zdarzają się bardzo rzadko. Jeśli występuje potrzeba zapewnienia tłumacza podczas konsultacji wtedy taka pomoc jest organizowana przez administrację ośrodka. Zdarzają się również przypadki korzystania z pomocy innych osadzonych jako tłumacze. Cudzoziemcy przeważnie sami wybierają sobie pomocnika w tym zakresie w osobie cudzoziemca, do którego mają zaufanie. Sytuacje takie miały również miejsce w nagłych przypadkach związanych z wezwaniem pogotowia lub podczas wizyty lekarskiej.

We wszystkich *SOC* cudzoziemcy mają zapewnione prawo do korzystania z opieki lekarskiej, faktyczny dostęp do lekarzy w przyjmujących w ośrodkach i zapewniający poszanowanie wolności religii i wyznania. Funkcjonariusze zapewnili również o dokładaniu wszelkich starań, aby umożliwić realizację wizyty lekarskiej zgodnie ze specyfiką obyczajów kulturowych (zazwyczaj dotyczącej preferowania przez cudzoziemki wizyt u lekarza ginekologa-kobiety).

Pomoc psychologiczna udzielana jest w pierwszej kolejności przez psychologa (pracownika cywilnego lub funkcjonariusza SG). Niektórzy z psychologów, np. zatrudniony w *SOC* w Białej Podlaskiej, mają kompetencje z zakresu psychologii klinicznej, diagnozy stresu pourazowego, traum czy interwencji kryzysowej. Spotkania oraz konsultacje z cudzoziemcami potrzebującymi pomocy psychologicznej odnotowywane są w dokumentacji medycznej cudzoziemców, prowadzonej przez lekarzy ośrodka. Spotkania z cudzoziemcami z reguły odbywają się, bez wcześniejszego ustalania terminów i są uzależnione od potrzeb zasygnalizowanych przez cudzoziemców umieszczonych w ośrodku lub zidentyfikowanych przez psychologa w wyniku obserwacji zachowań cudzoziemców, a także na prośbę lekarza.

Wizyty u lekarzy specjalistów zapewniane przez podmioty zewnętrzne realizowane były szybko w okresie kilku dni i bez oczekiwania w kolejkach. Opieka zdrowotna zapewniana cudzoziemcom jest na wysokim poziomie. Nie stwierdzono jakichkolwiek skarg w tym zakresie składanych przez cudzoziemców, a także aby cudzoziemcy korzystali z wizyt/konsultacji wybranego przez siebie lekarza i na swój koszt, mimo że takie prawo zostało im zapewnione.

REALIZACJA PRAWA DO STOSOWANIA PRAKTYK RELIGIJNYCH

Cudzoziemcy przebywający w ośrodkach mogli posiadać przedmioty kultu religijnego do osobistego użytku pod warunkiem, że nie były one wartościowe (wyjątek stanowi *SOC* w Krośnie Odrzańskim, gdzie zezwolono na posiadanie przedmiotów wykonanych z metali szlachetnych, natomiast ze względów bezpieczeństwa nie mogły one posiadać długich łańcuszków lub rzemyków). W ośrodkach został zapewniony cudzoziemcom dostęp do pomieszczeń przeznaczonych do wykonywania praktyk religijnych. Zazwyczaj jedno pomieszczenie było przeznaczone dla wyznawców Islamu, a drugie dla wyznawców innych religii. Ze względów technicznych pomieszczeń takich nie było w *SOC* w Lesznowoli i tylko jedno pomieszczenie udostępniono cudzoziemcom w *SOC* w Krośnie Odrzańskim.

Należy w tym miejscu zauważyć, że w Lesznowoli pomieszczenie takie znajdowało się w bloku męskim, który jest obecnie zamknięty. Dodatkowo pomieszczenie to, podobnie jak inne na pierwszym piętrze bloku męskiego, znajdowało się w stanie nienadającym się do użytku. Dopiero po zakończonych czynnościach kontrolnych, prowadzonych na terenie ośrodka, kierownictwo ośrodka wskazało na istnienie takiego pokoju w innym miejscu, jednak zespół kontrolny nie dokonał jego oględzin. W ogólnodostępnej świetlicy umieszczono odbiornik telewizyjny z kanałami telewizji satelitarnej, umożliwiający dostęp do bardzo dużej liczby kanałów zagranicznych, w tym transmitujących nabożeństwa i inne uroczystości religijne. Należy jednak zasygnalizować, że odbiornik sąsiadował na niewielkiej powierzchni ze stołem do gry w tenisa stołowego, co mogło utrudniać jednoczesne efektywne korzystanie z obu urządzeń.

Możliwość słuchania i oglądania nabożeństw transmitowanych przez środki masowego przekazu zapewniono w każdym z ośrodków. Ze względu na odbiór w *SOC* w Białymstoku i Białej Podlaskiej wyłącznie podstawowych kanałów naziemnych polskiej telewizji, wyznawcy mniej powszechnych religii mieli ograniczony dostęp do nabożeństw transmitowanych przez środki masowego przekazu.

W przypadku wykazania przez cudzoziemca chęci spotkania z duchownym, wizyty takie były organizowane w każdym z ośrodków. Zazwyczaj spotkania odbywały się z księdzem katolickim lub prawosławnym oraz z przedstawicielami Chrześcijańskiego Zboru Świadków Jehowy.

WARUNKI BYTOWE

W większości *SOC* pokoje mieszkalne spełniają kryteria powierzchniowe, a także wentylacji grawitacyjnej, oświetlenia, stosownej liczby okien oraz wyposażenia. Również w zakresie wyposażenia w sanitariaty spełnione są normy określone przepisami. Niewielkie odstępstwa od norm, wynikających z przepisów, w zasadzie nie wpływają na warunki pobytu osadzonych w ośrodkach, a nawet poprawiają komfort cudzoziemców.

W najgorszym stanie technicznym jest *SOC* w Lesznowoli, który m.in. nie spełnia wymogów w zakresie posiadania utwardzonego boiska do gier zespołowych, a także wydrebnionego placu zabaw dla dzieci, wyposażonego w urządzenia do zabaw. Asfaltowa nawierzchnia placu w wielu miejscach jest zniszczona, co w znacznym stopniu utrudnia wykorzystywanie go do gier zespołowych.

W większości poddanych kontroli *SOC* brakowało **pokoi dla małoletnich bez opiekuna** w wydrebnionej części ośrodka. Należy dodatkowo zaznaczyć, że w okresie objętym kontrolą w ww. ośrodkach nie przebywał żaden małoletni cudzoziemiec bez opieki, ponieważ zgodnie z wytycznymi Komendanta Głównego SG osoby małoletnie bez opiekuna były kierowane do *SOC* w Kętrzynie. W zaistniałej sytuacji warto rozważyć podjęcie działań zmierzających do dokonania zmian systemowych i zmiany przepisów.

Realizację przepisów *rozporządzenia w sprawie warunków, jakim powinny odpowiadać strzeżone ośrodki* w zakresie **przeprowadzania kontroli stanu sanitarnego** ośrodka oceniono pozytywnie z nieprawidłowościami w *SOC* w Lesznowoli, natomiast pozytywnie z uchybieniami w *SOC* w Przemyślu, Białymstoku i Białej Podlaskiej. Na taką ocenę wpływ miały fakty przeprowadzania kontroli rzadziej niż wymagają tego przepisy prawa oraz niesporządzanie dokumentacji określającej elementy poddane badaniu.

W *SOC* w Przemyślu, Białymstoku i Białej Podlaskiej zapewniono cudzoziemcom urozmaicone diety, a posiłki - przygotowywane przez kuchnię znajdującą się na terenie ośrodków - były wydawane punktualnie. Cudzoziemcy nie składali skarg na jakość posiłków. Na wyróżnienie zasługuje fakt, że w *SOC* w Białej Podlaskiej często zapewniano cudzoziemcom dwa gorące posiłki dziennie (obiady i kolacje).

Odmiennie wyglądała sytuacja w *SOC* w Lesznowoli i Krośnie Odrzańskim. Tam posiłki są przygotowywane i dostarczane przez firmy cateringowe. W *SOC* w Lesznowoli posiłki są przywożone zimne i wymagają podgrzania. Kształt obecnej umowy oraz stosowana

praktyka nie zapewniają wydawania posiłków w godzinach ustalonych w *Porządku wewnętrznym*. W ośrodku tym cudzoziemcy otrzymują trzy posiłki dziennie, w tym jeden ciepły, a dodatkowo - mniej więcej raz w tygodniu - w ramach śniadania lub kolacji cudzoziemcy otrzymują ciepłą potrawę. Z uzyskanych wyjaśnień wynika, że od czasu do czasu dla dzieci przygotowywana jest także zupa mleczna. Niezależnie od tego czynności kontrolne wykazały, że cudzoziemcy stale uskarżają się na smak potraw, brak różnorodności oraz występowanie dań, które im nie odpowiadają. Podczas wizyty na stołówce zaobserwowano, że znaczna część pobranego przez cudzoziemców wyżywienia jest przez nich wyrzucana. W związku z informacjami uzyskanymi od cudzoziemców administracja ośrodka prowadziła rozmowy z wykonawcą w celu wprowadzenia zmian w jadłospisach. Dodatkowo w ramach oceny dostarczanych jadłospisów, kierownictwo ośrodka monitoruje, czy sugestie dotyczące preferencji żywieniowych cudzoziemców zostały uwzględnione, jednak monotony jadłospis wpływa na niezadowolenie cudzoziemców.

Ze względu na fakt, że posiłek w Strzeżonym Ośrodku dla Cudzoziemców w Krośnie Odrzańskim jest dostarczany przez firmę cateringową jako gorący, winien być wydany cudzoziemcom bezpośrednio po dostarczeniu. Dlatego też za nieprawidłowość uznano rozbieżność między porami wydawania obiadu, określonymi w *Porządku wewnętrznym*, a porami dostawy określonymi w umowie. Należy zwrócić uwagę na skargi cudzoziemców na jakość dostarczanych posiłków. Ich efektem bywa grupowa odmowa spożywania posiłku lub poszczególnych jego elementów. Cudzoziemcy zwracali uwagę przede wszystkim na wątpliwe walory smakowe oraz negatywne skutki zdrowotne dostarczanego wyżywienia. W związku ze skargą z dnia 9 stycznia 2012 r. wszczęte zostało postępowanie wyjaśniające. W jego wyniku ujawniono brak zachowania terminów dostarczania posiłków, powtarzalność elementów posiłków, brak urozmaicenia oraz dokonywania zmian w jadłospisach. W kolejnych miesiącach funkcjonariusze, odpowiedzialni na odbiór dostarczonych posiłków, zgłaszali uwagi dotyczące widocznych objawów niezdatności posiłków do spożycia, w szczególności gnicia owoców lub niedogotowania ryżu. Wskazywano także na problemy z niedowagą dostarczonych porcji lub zmianami w stosunku do przyjętych jadłospisów. Cudzoziemcy sami zgłaszali szczegółowe propozycje zmian w jadłospisach. Konsekwencją było podjęcie decyzji o zmianie dostawcy. Obecnie trwa procedura wyłaniania nowego wykonawcy usług cateringowych.

ŚRODKI DYSCYPLINUJĄCE

Obecnie obowiązujące przepisy ustawy *o cudzoziemcach* nie przewidują środków dyscyplinujących w odniesieniu do cudzoziemców przebywających w ośrodkach strzeżonych (poza wnioskowaniem do sądu o umieszczenie w areszcie w celu wydalenia lub wszczynanie wobec cudzoziemców postępowań karnych w przypadkach takich, jak pobicie współosadzonych czy naruszenie nietykalności cielesnej bądź znieważenie funkcjonariusza). Sposobem radzenia sobie z ww. sytuacją jest wykorzystywanie przepisu § 2 pkt 3 rozporządzenia MSWiA *w sprawie warunków, jakim powinny odpowiadać strzeżone ośrodki i areszty w celu wydalenia oraz regulaminu organizacyjno – porządkowego pobytu cudzoziemców w strzeżonym ośrodku i areszcie w celu wydalenia*, zgodnie z którym w skład pomieszczeń mieszkalnych strzeżonego ośrodka wchodzi pokój przeznaczony dla cudzoziemców zakłócających bezpieczeństwo i porządek w strzeżonym ośrodku, których odizolowanie jest konieczne dla ochrony zdrowia i życia osób przebywających w strzeżonym ośrodku. W *SOC* w Krośnie Odrzańskim, Białymstoku i Lesznowoli w *Regulaminach/Porządkach wewnętrznych* umieszczone zostały zapisy, zgodnie z którymi cudzoziemcom przebywającym w ww. pomieszczeniach odmawia się prawa do widzeń z osobami bliskimi, prowadzenia korespondencji czy korzystania z telefonu. Jest to działanie dyskusyjne z prawnego punktu widzenia.

W tym kontekście należy także zwrócić uwagę na potrzebę wprowadzenia zmian o charakterze systemowym, polegających na uregulowaniu w ustawie *o cudzoziemcach* kwestii kar dyscyplinarnych dla cudzoziemców przebywających w ośrodkach strzeżonych, którzy naruszają przepisy porządkowe.

KONTROLE OSOBISTE, DOKUMENTOWANIE UŻYCIA ŚRODKÓW PRZYMUSU BEZPOŚREDNIEGO

We wszystkich ośrodkach stwierdzono brak dokumentacji, która zawierałaby informacje o zrealizowanych kontrolach osobistych, z wyjątkiem wpisów do książki służby, które niejednokrotnie były lakoniczne, nie zawierały istotnych informacji lub w ogóle nie potwierdzały faktu przeprowadzenia kontroli osobistej. W rozporządzeniu Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji z dnia 26 sierpnia 2004 r. w *sprawie warunków jakim powinny odpowiadać strzeżone ośrodki i areszty w celu wydalenia oraz regulaminu organizacyjno-porządkowego pobytu cudzoziemców w strzeżonym ośrodku i areszcie w celu wydalenia* i Regulaminie Nr 2 z dnia 20 marca 2008 r. w *sprawie sposobu pełnienia służby przez funkcjonariuszy Straży Granicznej w strzeżonym ośrodku dla cudzoziemców oraz w pomieszczeniach, w których wykonywany jest areszt w celu wydalenia* określony został sposób oraz sytuacje zobowiązujące funkcjonariuszy do przeprowadzania kontroli osobistej cudzoziemców. W żadnym z SOC nie opracowano dodatkowych wytycznych w tym zakresie. Ustaleń kontroli dokonano zatem opierając się wyłącznie na wyjaśnieniach, które wskazują, że sposób przeprowadzenia kontroli osobistych może się różnić w poszczególnych ośrodkach (np. zamiast oględzin ciała dokonywano sprawdzenia detektorem metali).

Natomiast sytuacje stosowania wzmożonych środków bezpieczeństwa, w tym środków przymusu bezpośredniego, były każdorazowo dokumentowane przez funkcjonariuszy zgodnie z obowiązującymi przepisami. W jednym z ośrodków - w SOC w Białej Podlaskiej – dodatkowo opracowano *procedurę postępowania w przypadku użycia środków przymusu bezpośredniego*, która w sposób precyzyjny określa sposób postępowania po zastosowaniu środków przymusu bezpośredniego. W myśl tej procedury, po każdym użyciu środka przymusu bezpośredniego sporządzany jest *protokół zbadania zasadności, warunków i sposobu zastosowania środków przymusu bezpośredniego względem osadzonego(ej)*, zawierający obok opisu zaistniałej sytuacji, wstępną ocenę zasadności użycia środka przymusu bezpośredniego oraz opinię lekarza dotyczącą stanu zdrowia cudzoziemca, opinię wychowawcy-psychologa, a także opis czynności mających na celu zbadanie zasadności i prawidłowości zastosowania środków przymusu bezpośredniego.

KOMPETENCJE JĘZYKOWE FUNKCJONARIUSZY

Funkcjonariusze SG porozumiewali się z cudzoziemcami w ramach posiadanych umiejętności językowych. Ustalenia kontroli w tym zakresie zostały oparte na wyjaśnieniach złożonych przez kierownictwo ośrodków. Jak wskazano znaczna część personelu posługiwała się w stopniu komunikatywnym językami rosyjskim, angielskim, niemieckim i francuskim. Część funkcjonariuszy legitymuje się certyfikatami i zaświadczeniami potwierdzającymi znajomość języków obcych.

Biorąc jednak pod uwagę niewielką liczbę funkcjonariuszy legitymujących się certyfikatami/zaświadczeniami potwierdzającymi znajomość języków obcych, jak i zdarzające się przypadki korzystania z pomocy cudzoziemców przy tłumaczeniach, poziom kompetencji językowych funkcjonariuszy, którymi posługują się cudzoziemcy osadzeni w ośrodkach, można ocenić jako niewystarczający.

SPRZĄTANIE w SOC POMIESZCZEŃ OGÓLNODOSTĘPNYCH dla CUDZOZIEMCÓW

Zgodnie z obowiązującymi przepisami cudzoziemcy przebywający w *SOC* mogą być kierowani do nieodpłatnych prac porządkowych, po uprzednim wyrażeniu zgody. W analizowanych aktach cudzoziemców nie spotkano dokumentów potwierdzających wyrażenie przez nich takiej zgody. W poszczególnych ośrodkach w różny sposób zorganizowano podział prac pomiędzy cudzoziemców i osoby zatrudnione w ośrodkach. W *SOC* w Krośnie Odrzańskim pracownicy Nadodrzańskiego Oddziału SG sprzątają pomieszczenia, z których korzystają cudzoziemcy jedynie w przypadku prowadzenia prac remontowych. Natomiast obowiązek sprzątania wszystkich pomieszczeń ogólnodostępnych należy do cudzoziemców. Grafiki w tym zakresie sporządzane są przez służbę dyżurną. Sprzątanie pomieszczeń mieszkalnych odbywa się przez osoby w nim zamieszkujące w ramach własnych ustaleń. Podobnie wygląda sytuacja w *SOC* w Białymstoku, gdzie cudzoziemcy zobowiązani są do sprzątania - oprócz pokoi mieszkalnych - również toalet, łazienki, świetlic oraz sal sportowych i korytarza oddziału, na którym przebywają. Pracownicy Podlaskiego Oddziału SG sprzątają jedynie stołówkę, klatkę schodową i hol na parterze budynku. Również w *SOC* w Lesznowoli wskazano, że obowiązkiem cudzoziemców jest sprzątanie pomieszczeń mieszkalnych, sanitariatów, świetlicy dla dorosłych, pomieszczenia socjalnego oraz korytarza. Natomiast pozostałe pomieszczenia, tj. świetlica dla dzieci, pokój widzeń/przyjęć, biblioteka i stołówka sprzątane są codziennie przez pracowników ośrodka. Ponadto dodatkowo przez pracowników dokonywane jest również gruntowne sprzątanie i dezynfekcja pokoi mieszkalnych po zwolnieniu osadzonych cudzoziemców.

Jedynie w *SOC* w Przemyślu oraz w Białej Podlaskiej dwa razy w tygodniu pracownicy ośrodków sprzątają i dezynfekują urządzenia i pomieszczenia takie jak sanitariaty, korytarze i klatki schodowe, co należy uznać za rozwiązanie nie tylko sprzyjające zachowaniu porządku i czystości w ośrodku, ale również pożądane. Ponadto, pracownicy ośrodka w Białej Podlaskiej dokonują gruntownego sprzątania i dezynfekcji pokoi mieszkalnych po zwolnieniu osadzonych w nich cudzoziemców.

W tym miejscu należy podkreślić, że przepisy ustawy *o cudzoziemcach*, zobowiązujące osoby osadzone w ośrodkach strzeżonych do dbania o higienę i czystość pomieszczeń, nie dają podstaw do żądania od cudzoziemców sprzątania pomieszczeń ogólnodostępnych.